

[La relació de l'Església amb el règim franquista
(1953-1975) s'inicia entre mostres de gran
entusiasme, però a poc a poc en el si de l'Església
les desavinences amb el règim es van fent cada
cop més evidents.

Església i règim franquista

L'any 1953 Espanya es presentava en la societat internacional de les democràcies vencedores de la mà de la Santa Seu, amb la qual acaba de concertar el concordat i també acompanyada dels EUA amb qui ha signat acords polítics i econòmics. Amb el concordat semblava que el Vaticà es decidia a prestar suport plenament a un règim que era vist amb prevenció i antipatia per la majoria dels països occidentals. Els catòlics més progressistes van valorar el concordat com una clara victòria del franquisme sobre l'Església i com a una evident prova del pragmatisme que imperava en la diplomàcia vaticana. Però vet aquí que la signatura del concordat no va significar l'inici de millors relacions sinó que simplement marcà el punt més alt d'una entesa que de seguida va començar a declinar.

Els cinquanta. En la dècada dels cinquanta comença un lent procés deslegitimador del nacionalcatolicisme, encara que aquest perdura en sectors representatius del règim, de la jerarquia de l'Església i en altres grups i associacions eclesials. Dues estratègies evangelitzadores conviuen en l'Església espanyola dels anys cinquanta: la de "cristiandat" que deriva cap el nacionalcatolicisme i la de "missió", que tendeix a desbordar-lo contínuament. Una part de l'Església opta per continuar legitimant el règim i una altra adopta actituds contestatàries i de

deslegitimació. Mentre que determinats bisbes, l'Associació Catòlica Nacional de Propagandistes i l'Opus, entre d'altres, fan costat al règim i representants seus formen part del Govern i de les institucions, militants obrers cristians lluiten juntament amb l'oposició organitzant vagues i altres accions per un sindicalisme democràtic, per les llibertats i contra el sistema econòmic explotador.

La legitimació del règim per part dels bisbes i altres sacerdots i intel·lectuals és patent. El primer i gran acte legitimador d'aquest període és el mateix concordat de 1953. A més, bisbes i sacerdots practiquen la legitimació de la persona del general Franco cada dia, pregant per ell a les misses, rebent-lo sota pal·li a les esglésies, etc. Altes jerarquies de l'Església participen en el Consell del Regne, Consell d'Estat, Corts, Consell Nacional de la Falange i Delegació Nacional de Sindicats, i reprimeixen determinats actes deslegitimadors realitzats per les bases de l'Església, mentre guarden silenci davant lleis i accions del règim que atempten clarament contra els drets humans.

Més d'una vegada els militants obrers cristians els fan arribar la protesta per la seva posició tèbia i vacil·lant que evita enfrontar-se amb el règim, denunciant la repressió que pateixen per haver participat en vagues i altres accions obreres. Però la fidelitat de la majoria de bisbes al general Franco és quasi absoluta. Tots es pronuncien públicament en el jurament que fan en la presa de possessió: "*Ante Dios y los Santos Evangelios juro y prometo, como corresponde a un obispo, fidelidad al Estado español y al Gobierno establecido según las leyes españolas. Juro y prometo, además, no tomar parte en ningún acuerdo ni asistir a ninguna reunión que pueda perjudicar al Estado español y al orden publico y haré observar a mi clero igual conducta...*"

Tot i això a vegades s'atreveixen a fer crítiques. Bisbes com Pildain, Tarancón i el mateix cardenal primat Pla i Deniel acusen el Sindicat de no actuar d'acord amb la doctrina social de l'Església. Les crítiques a les deficiències socioeconòmics del règim obliguen Franco a intervenir-hi: "*No estoy de acuerdo con la actuación de algunos preladados, entre ellos*

el cardenal arzobispo de Toledo y el arzobispo de Valencia. Tratan de congraciarse con el pueblo atacando al gobierno y diciendo que los jornales son bajos. Por estas campanas no ha habido más remedio que aumentarlos..." Les pastorals socials col·lectives dels bisbes espanyols, propugnant una major i més justa redistribució de la riquesa nacional es reproduïxen amb motiu del pla d'estabilització aprovat el 1959.

Aquesta certa oposició d'alguns bisbes al model sindical va tenir com a culminació l'enfrontament, l'any 1960, entre el ministre delegat de Sindicats, J. Solís Ruiz, i el cardenal Pla i Deniel a través d'un encreuament de cartes amb motiu de les crítiques que, respecte a les eleccions sindicals d'aquest any, van fer, entre d'altres, les Joventuts Obreres Catòliques. Pla i Deniel critica l'Organización Sindical Espanola per no ajustar-se a la doctrina social de l'Església i denuncia les pervivències totalitàries del règim comparant els sindicats verticals espanyols amb els hitlerians i soviètics. El cardenal mantindrà sempre una actitud de defensa dels militants obrers cristians i s'interessarà per ells davant del Govern quan, amb motiu de les vagues de 1962, seran repressaliats, multats i empresonats.

Democràcia cristiana. Una altra raó del distanciament progressiu entre règim i Església s'ha de buscar en el suport implícit que la jerarquia eclesiàstica presta a la democràcia cristiana com a corrent polític, davant l'eventualitat d'un canvi de règim. Amb l'obertura econòmica i el reconeixement internacional del règim, molts esperen que aquest faci canvis, seguint el model europeu, en què la democràcia cristiana gaudeix d'una forta presència en els governs. Però la intransigència de Franco no ho permet.

Durant l'any 1957, tant a nivell nacional com internacional, la jerarquia insisteix en la necessitat de potenciar un moviment obrer catòlic com a mitjà per a recristianitzar la societat i frenar l'expansió de les ideologies i sistemes materialistes (capitalisme i comunisme). Aquesta és també la raó que mou el papa Pius XII impulsant la celebració del Primer de Maig, festivitat de Sant Josep

Obrer, com a festa cristiana del treball.

En aquest ambient, una part de la jerarquia, amb Pla i Deniel, Herrera Oria, i altres dirigents de l'Acció Catòlica al capdavant, treballen en el ressorgiment d'un gran partit moderat de base confessional i miren amb bons ulls la línia democratacristiana dirigida per Rodríguez Soler. D'ella esperen que sigui capaç d'assegurar una transició pacífica, sense ruptura revolucionària, de la dictadura franquista a un règim semblant a l'establert pel canceller Konrad Adenauer a Alemanya. El diari *Ya* i els òrgans difusors de l'Editorial Catòlica es pronuncien en aquest sentit.

La batalla a favor de la creació d'un partit democratacristià la perd la jerarquia a causa de l'immobilisme polític de

Franco, l'any 1939, pregant davant la imatge del Pilar, a Saragossa, el dia de la festa d'aquesta advocació.

Participants en la cinquena assemblea plenària de la Conferència Episcopal, l'òrgan que va substituir, d'acord amb el Concili Vaticà II, l'anterior Conferència de Metropolitans.

Una altra raó del distanciament progressiu entre règim i Església s'ha de buscar en el suport implícit que la jerarquia eclesiàstica presta a la democràcia cristiana com a corrent polític, davant l'eventualitat d'un canvi de règim. Amb l'obertura econòmica i el reconeixement internacional del règim, molts esperen que aquest faci canvis, seguint el model europeu en què la democràcia cristiana gaudeix de forta presència en els governs. Però la intransigència de Franco no ho permet"

Franco. I també pel canvi que en alguns col·lectius catòlics es produeix, la qual cosa irrita el règim: els moviments apostòlics especialitzats no solament deixen de ser el "braç llarg" de la jerarquia i el planter de dirigents per a organitzacions sindicals i polítiques de tipus confessional, sinó que es converteixen en fundadors d'organitzacions sindicals i polítiques d'esquerra.

Anys seixanta. Entrats en els anys 60, les accions deslegitimadores es multipliquen i es generalitzen dintre de l'Església, a l'ampara del nous aires que porten la celebració del Concili Vaticà II i la publicació de les encíclics socials dels papes Joan XXIII i Pau VI. Els moviments especialitzats d'Acció Catòlica prenen força en el camp estudiantil, rural i obrer (JOC, HOAC, ACO; JEC, JACE, MCE, VOS, VOJ,...), els seus militants participen en sindicats i partits, en agrupacions nacionalistes, i contribueixen igualment a crear altres grups clandestins clarament oposats al règim, com FLP, FOC, SOC, USO, CCOO, etc. Els seus dirigents i militants participen en vagues i en mobilitzacions. Pateixen les envestides repressores del règim en forma d'acomiadaments, deportacions, escorcolls, interrogatoris, detencions, multes, judicis i presó. Apareixen també editorials de signe progressista i contestari (Nova Terra, Sal Terrae, Estela, Sígueme,...) i es difonen revistes com *El Ciervo*, *Cuadernos para el Dialogo*, *Mundo Social*, *Incunable*, *Abside*, *Aún*, *Ecclesia*, *Qüestions de Vida cristiana*, *Serra d'Or*, *Criterium*, ...que sumades a altres més antigues (Juventud Obrera i Boletín de l'HOAC) denuncien l'incompliment dels drets humans per part del règim, informen dels problemes reals del país i animem al compromís social.

El 30 de maig de 1960, 339 sacerdots bascos publiquen una carta denunciant la pràctica de la tortura exercida per la policia i la manca de llibertats polítiques i sindicals. És el primer acte públic de contestació al règim posterior a la guerra realitzat per membres qualificats de l'Església. Gran impacte tenen igualment les declaracions que l'abat de Montserrat, Escarré, fa el 1962 a *Le Monde* en les quals afirma que el règim de Franco, tot

i proclamar-se catòlic, no segueix els principis bàsics del cristianisme. Sacerdots i laics catalans envien el 1964 un escrit al Vaticà, als bisbes espanyols, a personalitats polítiques i directius de l'Acció Catòlica, denunciant la situació d'opressió i de manca de llibertat en què viu el poble.

El Concili Vaticà II va ser seguit amb passió i esperança pels cristians progressistes, però la major part dels bisbes espanyols van fer poc cas dels seus aires renovadors i van deixar en suspens moltes de les seves orientacions. Les noves formulacions aprovades, en les quals es valorava l'Església com a poble de Déu, la secularitat del món, el diàleg amb els no creients i amb les altres religions, la corresponsabilitat i el protagonisme dels seglars, la legitimitat del pluralisme en el compromís polític dels cristians, la nova relació Església-món, la independència de la política de la fe i la consegüent deslegitimació del règim de cristiandat, l'opció pels pobres, la crida a un cristianisme més autèntic, la renovació litúrgica, l'acostament al poble, la justícia social, etc. implicaven una autèntica superació del concepte de cristiandat en què es basava el règim de Franco i que encara era dominant entre els bisbes espanyols i gran part dels fidels cristians. La doctrina del Concili era pura dinamita contra el edifici ideològic nacionalcatòlic del règim que mai va saber renovar-se ni afrontar les seves contradiccions. Per contra, els sectors més renovadors del catolicisme es van sentir reconfortats i confirmats en allò que ells ja vivien.

El col·lectiu sacerdotal es va convertint progressivament en un malson per al Govern. La repressió i els processos contra ells s'intensifiquen a partir de 1966. El motiu és l'assistència a manifestacions, com la que té lloc a Barcelona per Via Laietana aquest mateix any, la possessió de propaganda il·legal, la signatura de documents de denúncia, articles d'opinió, homilies, la cessió dels locals parroquials a grups subversius, l'encobriment de terroristes...

També el 1966 és desbaratada l'anomenada "Operació Moisès" que intentava llançar un ampli moviment de denúncia contra el sistema franquista a partir d'un document que va ser signat per milers de

sacerdots. El 1968 uns 635 sacerdots renuncien a la paga de l'estat. El 1969 diferents col·lectius de sacerdots es manifesten i protesten contra l'estat d'excepció i l'abat de Montserrat, Cassià Just, fa unes declaracions a la revista *Publik* acusant el Govern de totalitari i de practicar la tortura. A Bilbao, sacerdots realitzen un tancament i una vaga de fam protestant contra les tortures. Aquest mateix any els acusats de dirigir el 1966 la marxa de capellans des de la catedral a la comissaria de Via Laietana són condemnats a un any de presó. Altres capellans són jutjats en consells de guerra i condemnats també a uns quants anys de presó.

S'estava mostrant la contradicció d'un règim que es declarava catòlic i que, en canvi, és el que tenia més eclesiàstics condemnats a presó per motius polítics. Moltes revistes eclesials (*Iglesia Viva*, *Pastoral Misionera*, *Boletín HOAC*, *Juventud Obrera*, *Cuadernos para el Dialogo*, ...) pateixen multes i suspensions. Se li està perdent el respecte al Govern i el Govern es queixa: "De los labios de esas personas no sale nunca una palabra de reconocimiento de los logros alcanzados por el Régimen en treinta años de paz..."

Els setanta. A partir de 1970 s'obre en el si de la Conferència Episcopal una lluita pel poder entre els conservadors, dirigits per Morcillo, i els renovadors encapçalats per Tarancón, que és qui es fa amb el control. Roma imposa el seu nomenament. La mort de Morcillo el 1971, la retirada de Guerra Campos a la diòcesi de Conca i la desaparició de Carrero Blanco el 1973 deixen els *opu-deistes* i els sectors més conservadors una mica a la intempèrie. Tarancón i els nuncis Riberi i Dadaglio, amb l'ajut de Benelli, realitzen una tasca de renovació de l'episcopat a la recerca d'una major llibertat i autonomia en front l'Estat. Tarancón significa l'aplicació dels criteris conciliars a l'església espanyola, amb el suport de una bona part de sacerdots i de laics.

Tot i que Franco no va buscar cap enfrontament directe amb Roma, tampoc no va voler acceptar cap suggerència pontificia si aquesta era contrària als

LLULLS

seus interessos. Les tensions entre el règim i l'Església, però, s'aguditzen en els últims anys del franquisme. El 21 de novembre de 1970 els bisbes bascos de Sant Sebastià i Bilbao publiquen una carta pastoral sobre el procés de Burgos i la Conferència Episcopal Espanyola (CEE) demana la màxima clemència per als jutjats. Al juny la CEE publica el document "L'Església i els pobres", en què denuncia la manca de participació política i de mediacions democràtiques, al mateix temps que reivindiquen els drets d'associació, reunió i expressió. Aquest mateix any la Comissió Episcopal d'Apostolat Social critica la nova llei sindical perquè no recull els principis d'autonomia, llibertat i representativitat. L'arquebisbe d'Oviedo se solidaritza amb els miners d'Hunosa en vaga, i denuncia en l'homilia del Dijous Sant, en presència del governador civil i altres autoritats, les tortures que els militants cristians han rebut a comissaria... Certament ningú estava acostumat a escoltar això dels bisbes. Alguna cosa estava canviant en les relacions entre el règim i la jerarquia.

El setembre de 1971 comença l'assemblea conjunta de bisbes i capellans. L'assemblea demana als bisbes que renunciïn als seus càrrecs públics, que Franco renunciï també al dret de presentació de bisbes i que es faci real la separació de l'Església de l'estat. Les seves conclusions són un clam a favor dels drets humans, socials i polítics. En destaca una que és tot un símbol del canvi que s'està produint dintre de l'Església:

"Reconocemos humildemente y pedimos perdón porque nosotros no supimos a su tiempo ser verdaderos ministros de reconciliación en el seno de nuestro pueblo, dividido por una guerra entre hermanos." Les queixes del Govern en boca de Carrero Blanco no es fan esperar: "Ningún gobernante, en ninguna época de la historia ha hecho más por la Iglesia que vuestra Excelencia... Es lamentable que con el transcurso de los años, algunos entre los que se encuentran los que por su condición y carácter menos deberían hacerlo, hayan olvidado esto, o no quieran recordarlo".

Els documents "Orientacions Pastorals sobre l'Apostolat seglar" (1972) i "Sobre l'Església i la Comunitat Política" (1973) mostraven un altre llenguatge i tarannà i obrien una nova etapa en la història de l'església a Espanya. S'hi autoritza els moviments a realitzar comunicats i s'anima els seglars a la participació i al compromís polític i social per transformar la societat, des de la pluralitat d'opcions i sense confessionalismes partidistes. L'homilia de monsenyor Anoveros en defensa de les minories nacionals ("El cristianisme, missatge de salvació per als pobles"), provoca la irritació del Govern, que està a punt d'expulsar-lo del país. Així mateix, l'actitud de Pau VI, demanant clemència pels condemnats a mort l'octubre de 1975, exaspera definitivament un règim que té els dies comptats.

Emili Ferrando
Universitat Ramon Llull